

Степан Максимюк
(Вашингтон, США)

ДО 100-ЛІТТЯ УКРАЇНСЬКОЇ КАПЕЛИ БАНДУРИСТІВ ІМ. Т. ШЕВЧЕНКА В ДЕТРОЙТІ

У 2018 році українська діаспора в Сполучених Штатах Америки відзначила два 100-річні ювілеї: один релігійний, а другий мистецький.

Перший – це 100-ліття існування Української Православної Церкви в США. У відозві Церкви йдеться: «Протягом цих перших 100 років нашої історії засновники й благодійники пожертвували усім найкращим, щоб забезпечити збереження свого існування в місці, де вони могли це зробити, не побоюючись репресій або вимирання нашої багатой духовної спадщини, успадкованої від наших предків... Готуючись до цього великого святкування та згадуючи наших предків з України й США, ми закликаємо кожного українського православного християнина приєднатися до усіх святкувань, розділити нашу велику радість з своїми друзями та близькими» [4].

Другий ювілей американської України є хорowo-музичного характеру, а саме 100-ліття існування Української капели бандуристів ім. Т. Шевченка в Детройті, абсолютно рідкісна подія в житті якої-небудь мистецької одиниці. Офіційного повідомлення як Капела відзначатиме своє століття ще немає. Однак вже є припущення, що вона відзначатиме це своїми концертами по українських поселеннях тут в США та Канаді.

Детройтська капела бандуристів веде свій родовід від капели «Кобзарський хор» під вправним керівництвом Василя Ємця. Її перший концерт відбувся за часів Гетьманату, 3-го листопада 1918-го року, у київському театрі «Боргоньє». Дуже шкода, що цього концерту не записала на платівки київська фірма «Екстрафон», яка на Шулявці мала своє підприємство, на якому виготовляли шелакові платівки. Ця фірма, яку заснував чех за походженням, випускала на ринок платівки відомих тоді співаків, наприклад Ніни Кошиць та інших, київських церковних хорів чи сліпого кобзаря Петра Древченка (думка *Козак Морозенко*, жартівлива пісня *Чічівка*).

Капела бандуристів Василя Ємця фактично дала початок усім наступним капелам, учасники яких продовжували цю справу аж до капели в Детройті, що свідчить про тяглість музичної традиції.

Завдання цієї статті – подати не обширну історію детройтської капели, це вже зробили поважні дослідники, як наприклад Улас Самчук, а її звукозаписну діяльність. На мою думку, вона є, найбільшою серед українських виконавців, бо такого звукозаписного доробку не має, мабуть, ніхто ні в Україні, ні в діаспорі. Капела здійснювала відео- та аудіофіксацію свого репертуару на платівках, касетках, компакт-дисках. Записи капели, зроблені після її приїзду до Сполучених Штатів, описані різними дослідниками. Проте, я ніде не зустрічав матеріалів чи каталогів, у яких йшлося б про звукозаписи капел бандуристів за радянських часів, а такі є, починаючи з 1933 року.

МУЗТРЕСТ 1933 АНСАМБЛЬ ПОЛТАВСЬКИХ КОБЗАРІВ, дир. В. А. Кабачок

число платівки	назва пісні, композитор
2581	<i>Посіяла огірочки</i> , обр. В. Ступницького
2583	<i>В місяці юлі випала пороша</i>

Якось незвично й дивно, що тоді було записано тільки дві пісні? Перед ученими з України постає завдання дослідити це питання.

Про звукозаписну справу того часу (травень 1935 року) у своїй автобіографії Григорій Китастий розповідає таке: «Десь на початку 1935 року на посаду заступника наркома освіти було призначено А. Хвилю», який тоді «почав акцію грамзаписів з участю всіх кращих мистецьких одиниць, як хору “Думка”, Капели бандуристів та видатних солістів України... Він визначав учасників запису, переслуховував та затверджував ті чи інші твори, подбав, щоб запросити видатного українського співака Івана С. Козловського» [2, с. 21–22].

Ще перед тим, у березні, за пропозицією Хвилі було засновано Київську та Полтавську капели бандуристів і створено Державну капелу бандуристів. Диригентом призначено Миколу Михайлова, а заступником – Данила Піку. Крім ідеологічно-мистецької діяльності чи контролю А. Хвилі, у грамзаписах 1935-го року є ще цікава згадка про суто технічну сторону звукозапису, а саме: «У травні 1935 року до Києва прибула бригада спеціалістів Всесоюзного радіокомітету під командою Анни Багичевої із завданням записати виступи кращих українських артистів..., звукозапис робився оптичним способом на спеціальній стрічці шириною в 4 міліметри під назвою тонфільм, яку зразу проявляли для перевірення якості» [1, с. 126]. Подаю список записаних пісень:

ГРАМПЛАСТТРЕСТ, травень 1935
УКР. ДЕРЖ. ЗРАЗКОВА КАПЕЛА БАНДУРИСТІВ У.С.С.Р.,
дир. М. М. Михайлів

число пла- тівки	назва пісні, композитор, виконавець
602 В	<i>Ой, наступила та чорна хмара</i>
605 В	<i>Ой, важу я важу, козачок</i>
617 В	<i>Ой, ходила дівчина бережком, обр. укр. нар. пісні</i>
618 В	<i>Кину кужіль, гопак</i>
619 В	<i>Ревуть, стогнуть гори-хвилі</i>
622 В	<i>І шумить, і гуде, обр. укр. нар. пісні, Капела з держ. жін. анс. УССР</i>
623 В	<i>Трепак</i>
632 В	<i>Взяв би я бандуру, із засл. арт. І. С. Паторжинським</i>
647 В	<i>Думи мої, думи мої, сл. Т. Шевченка</i>
664 В	<i>Пісня про Байду, з арт. Харк. Держ. театру опери та балету М. С. Гришко</i>
666 В	<i>Їхав козак на війноньку, з арт. Держ. Вел. Театру І. С. Козловським</i>
667 В	<i>Сонце низенько, з І. С. Козловським</i>

Докладніше про перебіг праці бригади Всесоюзного радіокомітету пише у своїй книзі А. Желізний [1, с. 126].

Про внутрішні обставини в Державній капелі бандуристів того часу є надзвичайно важлива й трагічна згадка Г. Китастого в його автобіографії. Директором капели був тоді призначений З. Аронський, член партії, відзначений орденом. Г. Китастий згадує: «про Аронського залишилося найбільше спогадів серед капелян... за час його праці в капелі найбільше було арештів серед бандуристів». З 1935 року по 1941 в капелі було заарештовано п'ятьох директорів, з них двох українців і трьох іншої національності [2, с. 23–24].

Звукозаписи Державної капели бандуристів зроблено ще в 1937 і 1939 роках, на жаль, точної інформації про них я ніде не знайшов. Тому подаю тільки списки пісень, записаних Капелою під диригентурою Д. Балацького та Д. Піки.

**ГРАМПЛАСТТРЕСТ 1937 та НОГИНСЬКИЙ ЗАВОД – НАРКОММАШ ССРС
УКР. ДЕРЖ. ЗРАЗКОВА КАПЕЛА БАНДУРИСТІВ, дир. Д. Е. Балацький**

число платівки	назва пісні, композитор, виконавець
В 5144	<i>Від Києва до Лубен</i> , укр. нар. пісня, обр. М. Лисенка
В 51 45	<i>Гей, гук, мати, гук</i> , обр. укр. нар. пісні
В 5149	<i>Полька</i> , квінтет: Д. Піка, Савченко, С. Міняйло, Г. Китастих, О. Костецький
В 51 68	<i>Кучерява Катерина</i> , квінтет: С. Міняйло, Я. Кладовий, О. Костецький, Д. Піка
В 5169	<i>Полька</i> , обр. Д. Піки, квінтет: Д. Піка, С. Міняйло, Я. Кладовий, О. Костецький
В 51 73	<i>Журавлі</i> , укр. нар. пісня, обр. Д. Піки
5174 Г	<i>Гопак</i> , укр. нар. танець, обр. Д. Піки, квінтет: Д. Піка, С. Міняйло, Я. Кладовий, О. Костецький
5175 Г	<i>Стукалка</i> , укр. нар. танець, обр. Д. Піки, квінтет: Д. Піка, С. Міняйло, Я. Кладовий, О. Костецький
5178 Г	<i>Ой, гилля, гилля</i> , обр. Г. Назаренка
5183	<i>Та внадився журавель</i> , обр. М. Михайлова
5184 В	<i>За річкою, за Дунаєм</i> , укр. нар. пісня, обр. М. Леонтовича
В 5188	<i>Та болять ручки, та болять ніжки</i> , обр. укр. нар. пісні Д. Піки
В 5189	1. <i>Ой, ходила дівчина бережком</i> 2. <i>Кину кужіль на полицю</i> 3. <i>Дощик, дощик</i> , укр. нар. пісні в обр. Д. Піки
В 5199	<i>Взяв би я бандуру</i> , укр. нар. пісня, обр. Д. Піки, І. С. Паторжинський
В 5215	<i>Гречаники</i> , укр. нар. пісня, І. С. Паторжинський

**АПРЕЛЕВСКИЙ ЗАВОД 1939
ДЕРЖ. КАПЕЛА БАНДУРИСТІВ УРСР, дир. Д. Ф. Піка**

число платівки	назва пісні, композитор, виконавець
В 8691	<i>Ой, наступила та чорна хмара</i> , укр. нар. пісня, обр. Г. Китастого
В 8692	<i>Ой, з-за гори, ой, да за Лиману</i> , укр. нар. пісня, обр. М. Михайлова
8693	<i>І хліб пекти й по теля йти</i> , укр. нар. пісня
8694	<i>Ой, гоп, ти-ни-ни</i> , укр. танц. пісня

У результаті Другої світової війни, у якій Україна потерпіла найбільше, значна кількість її громадян тікає на Захід, щоб схоронити себе перед «советською» навалою. Спочатку люди перебували в таборах утікачів у західних зонах Німеччини, а потім переїздили в нові країни на постійне проживання. Найбільше українських утікачів приїхали до США й до Канади. Це була так звана третя хвиля українських емігрантів до Америки, радикально інша, ніж дві попередні. Тут були професійні співаки, актори, інженери, лікарі, літератори, мовознавці та інші інтелектуали. Між ними було багато греко-католицьких та православних священників.

Платівки, які були випущені в Америці в 1920-х – 1930-х роках, цю нову хвилю емігрантів не дуже задовольняли, бо здебільшого вони були побутового та сіль-

сько-заробітчанського характеру з деякими винятками. Це скоро помітила відома тоді українська книгарня «Сурма» та нововідкриті крамниці підприємців, які нещодавно прибули в Нью-Йорк, такі як «Арка», зокрема й «Арка» в Торонто. Вони почали копіювати українські радянські платівки, які можна було тоді купити в крамницях, що продавали книжки та інший товар, привезений з СРСР. До цього бізнесу долучилися виробники платівок, такі як «Стінсон», «Арджі», «Боян» та інші. Усі вони продукували копії записів пісень українських, російських та інших підрадянських народів. З українських бачимо чимало копій записів Івана Паторжинського, але найбільше копій зроблено з записів Державної капели бандуристів. Видно, що на них був найбільший попит серед прибулих емігрантів. Тут подаю їх список.

**Копії записів
УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОЇ ЗРАЗКОВОЇ КАПЕЛИ БАНДУРИСТІВ
у Сполучених Штатах 1939–1950-х років**

фірма	число платівки	назва пісні, композитор, виконавець
KEYNOTE RECORDINGS 1939	K-214A (B-5215) K-214B (B-5199)	<i>Гречаники</i> , укр. нар. пісня, І. Паторжинський з кап. <i>Взяв би я бандуру</i> , "-" "-" "-" "-" "-" "-" "-" "-" "-"
STINSON RECORDS	UK 67B (5175Г)	<i>Стукалка</i> , квартет укр. бандуристів
STINSON TRADING CO	5144-A (B-5144) 5092-B (B-5188)	<i>Від Києва до Лубен</i> , обр. Лисенка, укр. держ. зразк. <i>Та болять ручки, та болять ніжки</i> , обр. Д. Піки
STINSON RECORDS	UK-34B (647) UK-52A (B-5215) UK-144-B (B5188) 3060-A (B-5215)	<i>Думи мої</i> , ансамбль бандуристів <i>Гречаники</i> , укр. нар. пісня, І. Паторжинський, бандур. <i>Та болять ручки, та болять ніжки</i> , хор бандуристів <i>Гречаники</i> , укр. нар. пісня, І. Паторжинський та укр. держ. ансамбль бандуристів УССР
SURMA-N.Y.	SU-604B (B5188)	<i>Та болять ручки, та болять ніжки</i> , укр. нар. пісня, ансамбль бандуристів
BOYAN	B 501 (647-B) B 503A (617-18B) B 503B (5174Г)	<i>Думи мої</i> , сл. Т. Шевченка, анс. бандуристів, дир. М. Михайлів <i>Ой, ходила дівчинонька, Кину кужіль</i> , "-" "-" "-" <i>Гопак-танок</i> , анс. бандуристів, дир. М. Михайлів
СССР-АПР. ЗАВ.	B 5144 B 5188 B 5169 B 5175 B 8693 B 8694	<i>Від Києва до Лубен</i> , укр. нар. пісня, обр. М. Лисенка, укр. держ. кап. бандуристів <i>Та болять ручки, та болять ніжки</i> , укр. нар. пісня <i>Полька</i> , квартет сол. укр. капели бандуристів <i>Стукалка</i> , укр. нар. танець, "-" "-" "-" "-" "-" <i>І хліб пекти й по телята йти</i> , укр. нар. пісня, капела бандуристів <i>Ой. Гоп ти-ни-ни</i> , танкова пісня. "-" "-" "-" "-" "-"
SURMA-N.Y.	SU 106-A SU 106-B	<i>І хліб пекти й по телята йти</i> , укр. нар. пісня, капела бандуристів <i>Ой. Гоп ти-ни-ни</i> , капела бандуристів

З часу перебування Української капели бандуристів у таборах в Західній Німеччині по Другій світовій війні є два натяки на можливі звукозаписи репертуару Капели. Перший – це 15-ти хвилинний запис зроблений Богданом Солуком, відомим українським кінорежисером, який перебував у Голівуді. Другий – це запис західнонімецького радіо з призначенням для своїх радіопрограм. Нібито обидва було зроблено в 1948 році. У щоденнику «Свобода» за 4 березня 1970 року є коротенька замітка про Богдана Солука, у якій мовиться, що він зняв фільм про українських Ді-Пі (переміщені особи) в Німеччині та про хор бандуристів. На мій лист до Солука з березня 2017 року й повторну пригадку з червня я не отримав відповіді, тому й не зовсім певен, чи в нього цей фільм про бандуристів можна було купити. Про записи Капели на західнонімецькому радіо досі я не знайшов достовірних відомостей.

Укінці впарто ще раз зазначити, що ніяка мистецька одиниця чи колектив не тільки тут в діаспорі, а й також в Україні, не може похвалитися такою кількістю записів та виступів на американському та європейському континентах і увіковічненням української музичної культури у світі, як наша славна Українська капела бандуристів з Детройту. «Це є найпотужніша професійна музично-хорова корпорація українців у світі, яка піднесла до вищого щабля свою майстерність без меценатів, без субсидій, без спеціально створених для мистецької праці умов – без відриву від тяжкої фізичної праці для заробітку на життя. Капеля весь час живе за рахунок власного покликання і бажання кожного артиста-бандуриста, за рахунок власного відпочинку протягом довгих десятків років. Все це робиться з обов'язку перед рідним народом і перед Великим Кобзарем, ім'я якого вона записала собі в серці ще в 1923 році» [3, с. 13].

1. Железний А. Наш друг – пластинка. Київ : Музична Україна, 1989. 279 с.
2. Китастий Г. Автобіографія. *Збірник на пошану Григорія Китастого у 70-річчя з дня народження* / упоряд. і ред. Якова Гурського. Нью-Йорк, 1980. С. 7–38. (УВАН. Музикологічна Секція).
3. Костюк О. Сорок років з ім'ям великого Кобзаря в серці. *Вісті*. Міннеаполіс, США, 1963. Чис. 7 (грудень). С. 9–13.
4. УПЦ США відзначатиме 100-річчя. *Свобода*. 2017. 22 вересня. URL : <http://svoboda-news.com/svwp/%D1%83%D0%BF%D1%86-%D1%81%D1%88%D0%B0-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B5-100-%D1%80%D1%96%D1%87%D1%87%D1%8F/>.

References

1. Zheleznyy A. (1989) *Nash drug – plastinka* [Our friend is a disk]. Kyiv: Muzychna Ukraina.
2. Kytastyi H. (1980) *Avtobiohrafiiia. Zbirnyk na poshanu Hryhoriia Kytastoho u 70-richchia z dnia narodzhennia* [Autobiography. Collection of works to the 70th birth anniversary of H. Kytastyi]. New York, pp. 7–38.
3. Kostiuk O. (1963) *Sorok rokiv z imiam velykoho Kobzaria v sertsii* [Forty years with the name of the Great Kobzar in a heart]. *Visti* [The news]. USA, Minneapolis, vol. 7 (December), pp. 9–13.
4. Antonii (Metropolitan of the UOC in USA), Danyil (Archbishop) (2017) *UPTs SShA vidznachatyme 100-richchia* [Ukrainian Orthodox Church of the United States of America (UOC USA) celebrates its centennial]. *Svoboda* [The freedom]. 22 September. URL: <http://svoboda-news.com/svwp/%D1%83%D0%BF%D1%86-%D1%81%D1%88%D0%B0-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%B5-100-%D1%80%D1%96%D1%87%D1%87%D1%8F/> (accessed 11 March 2019).